

JOSEP TRUYOL RE-VISITAT

Catalina Aguiló Ribas
Maria-Josep Mulet Gutiérrez
Universitat de les Illes Balears (UIB)

1. Introducció i objectius

El 2013 es complí el centenari de la filmografia datada de Josep Truyol i Otero (Palma, 1868-1949). A més de ser un dels primers realitzadors de cinema a Mallorca, fou un excel·lent fotògraf amb estudi professional.

A finals del s. XIX, amb 19 anys, obrí a Palma la seva primera galeria fotogràfica. Treballà diferents temàtiques i tècniques, des del paisatge i el retrat fins el fotomuntatge. Edità diferents col·leccions de postals que contribuïren a la difusió internacional dels paisatges locals en entorns turístics o relacionats amb la literatura de viatge, tot arribant fins i tot a patir el plagi d'autors forans.

La commemoració de l'esdeveniment és un bon motiu per re-visitat la seva obra i posar en valor la seva aportació en la difusió de la imatge de Mallorca i les connexions amb tendències coetànies internacionals, a més de reflexionar sobre l'actualitat de la seva producció cinematogràfica i fotogràfica. Són precisament aquests els objectius de la present comunicació.

La comunicació es presenta en el marc del projecte recerca I+D "La construcció de una imatge turística a través de la fotografia. El caso de Baleares" (HAR2010-21691). Ministerio de economía y competitividad, Gobierno de España.

2. Josep Truyol i Otero

Josep Truyol estudià fotografia a Barcelona i ben jove, als 19 anys, segons la documentació familiar, va obrir el seu primer estudi de fotografia al carrer de Conqueridor, de Palma, on instal·là botiga i galeria fotogràfiques. Posteriorment les traslladà al carrer de la Marina, també a Palma, on el 1903 hi inaugurà també el *Cinematógrafo Truyol*.

A la revista local *La Roqueta* s'hi anunciava amb un to banal i distès: "*Per retrats bons y baratos ana á n'en Truyol que els fa artístics y amb sa cara alegre*" [sic]. Aquesta intencionalitat de màrqueting unida a la seva curiositat per tot el que eren innovacions en el camp tècnic de la fotografia, el varen fer conegut ben aviat. La curiositat el portà el 1900 a viatjar a l'Exposició Internacional de París on, sembla, començà el seu interès pel cinematògraf. Tres anys després obrí el Cinematógrafo Truyol, al costat de la seva botiga-galeria i uns anys més tard començava a realitzar les primeres filmacions. La data de començament de la seva tasca com a realitzador cinematogràfic és dubtosa i les úniques pel·lícules datades ho són el 1913, però les notícies aparegudes a la premsa sobre les seves projeccions, fan pensar que hi devia haver alguna filmació anterior.

La seva aventura com a exhibidor cinematogràfic durà poc. El Cinematógrafo Truyol hagué de tancar el 1910 per mor de la forta competència econòmica del Teatre Líric, també a Palma, obert poc abans per l'empresari local Josep Tous i Ferrer.

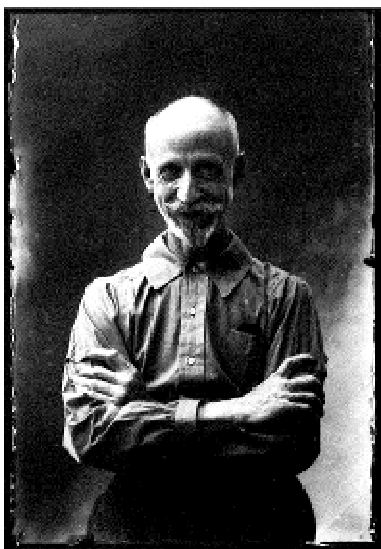

Fig. 1. Autoretrat. c. 1935. Col. Josep Truyol i Thomàs.

El doble vessant de Truyol com a fotògraf i com a cineasta el converteixen en un cas singular de la història de la fotografia i del cinema a Mallorca, ja que no hi ha constància documental d'altres professionals semblants.

3. Truyol, la fotografia i els fotomuntatges

Com a fotògraf, desenvolupà la tasca tradicional de professional amb galeria realitzant tot tipus de retrats, esdeveniments o reportatges d'actualitat i paisatges, molts dels quals comercialitzà després en forma de postals.

El seus retrats de galeria són composicions molt clàssiques, bé individuals, de parella o de grup situats a la manera tradicional, amb mobiliari seleccionat, davant de telons d'interiors o bé fons exteriors i paisatgístics (a tall d'exemple, de la badia de Palma amb la catedral).

En canvi, els retrats que realitzava a la seva família tenien un altre tractament plàstic. Són més informals, malgrat que molt acurats i planificats. L'hi agradava fotografiar a la seva dona i als seus fills jugant amb la llum, en composicions aparentment inspirades en la fotografia anglesa, sobre tot victoriana i, de vegades, introduïa recursos con exposicions múltiples, tot creant una imatge repetida en postures diverses d'una mateixa persona. Es pot dir que alguns d'aquests retrats familiars manifesten la estètica de Júlia Margaret Cameron o d'altres fotògrafs preraphaelites i pictorialistes.

Bàsicament Truyol realitzava les seves fotografies amb dues càmeres, la primera era la de l'estudi fotogràfic, de gran format, de fusta i amb objectiu de marca alemanya. La segona era la que utilitzava per les fotografies d'exterior, més petita però encara voluminosa. La càmera, el trípod, els negatius de vidre i altres estris els transportava a peu per les muntanyes a l'om d'una somereta. A més disposava de càmera estereoscòpica.

A part de les diferents opcions estètiques s'ha d'esmentar la diversitat de tècniques emprades, entre elles l'albúmina, el bromur de plata, el platí i el que ell anomena "óleo" i que eren segurament bromòleos (AGUILÓ RIBAS, C, 1987, p. 43). Les còpies eren de formats molt diversos, i fins i tot, realitzava positius de retrats de mida natural.

La producció fotogràfica de Truyol introdueix una sèrie de tipologies que el diferencien d'altres fotògrafs de l'època. Li agradava crear ficcions amb les imatges, narrar històries, recrear conceptes, plasmar al·legories, sovint amb la seva família com a models. Aquestes imatges, com també els fotomuntatges, donen idea de la seva imaginació i plaer per la recerca estètica.

A les fotografies, els seus fills tant poden escenificar un amable passeig en cotxe com simular l'accident del vehicle (fig. 2 i 3), recrear grups corals a una església o jugar a lladres i policies. Es tracta de narracions visuals a mode d'histories o còmic visual d'intencionalitat humorística i afable.

El recurs del cotxe era habitual tant en les imatges de la família com en retrats de galeria, fruit de l'encàrrec. Però amb diferències fonamentals, perquè en les primeres els personatges, els seus fills, es mostren distesos i el resultat final són obres amb ritme i dinàmiques, mentre que en el retrats més oficials o de galeria, els infants tenen actituds molt més estàtiques (fig. 4).

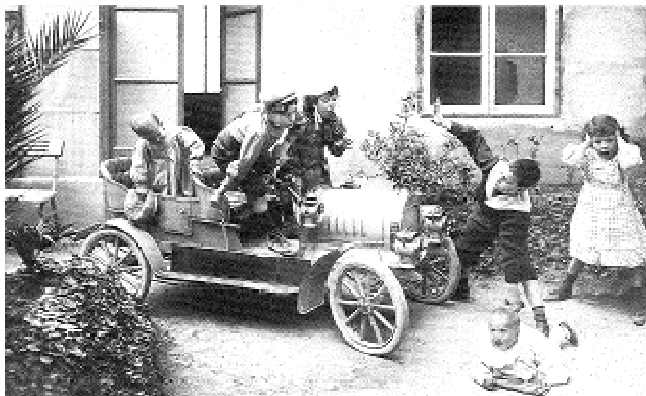

Fig. 2 i 3. Passeig en cotxe i accident. Composicions fotogràfiques amb la família del fotògraf. c. 1915. Col. Josep Truyol i Thomàs.

Fig. 4. Passeig en cotxe. Composició fotogràfica per encàrrec. [s.d.]. Col. Josep Truyol i Thomàs.

D'altra banda, els fotomuntatges tenien també la voluntat de recrear una visió màgica i irreal, i denoten a més la motivació d'experimentació visual. N'és exemple un autoretrat com a bust escultòric (fig. 5). Altres obres semblen inspirades en composicions orientals i són al·legories de l'arribada del nou any (1900). En aquests casos els models tornen a ser els seus fills sobre diferents tipus d'aus (Fig. 6).

Fig. 5. Autoretrat com a bust escultòric. c. 1887. Fotomuntatge. Col. Josep Truyol i Thomàs.
Fig. 6. Retrat de Bab sobre un ocell. Fotomuntatge. [s.d.]Localització desconeguda.

Les composicions múltiples són altres exemples d'experimentació visual, un recurs que també treballarà en la filmografia. A tall d'exemple es poden assenyalar la imatge repetida d'una de les seves filles entorn a una taula (Fig. 7) i la composició amb un fill com a àngel en context celest, mitjançant un retrat doble (Fig. 8). En aquest cas, el ressò de l'estètica victoriana i específicament de la producció de Julia Margaret Cameron torna a ser molt present.

Fig. 7. La seva filla. Fotomuntatge per exposició múltiple. [s.d.]. Localització desconeguda.

Fig. 8. Retrat d'un fill com a àngel. Fotomuntatge [s.d.], Localització desconeguda.

4. El cinema experimental

El primer contacte de Josep Truyol amb el cinema fou el mateix segurament que per la resta de ciutadans de Palma: les primeres projeccions al Teatre Principal i el funcionaments dels primers exhibidors ambulants, com els que instal·lava sovint Diego Nicolás a diferents llocs de la ciutat i també a algun poble (AGUILÓ RIBAS, C, 1987, p. 97). Hi havia a l'Illa una tradició consolidada des del s.XVIII d'espectacles domèstics privats, com les projeccions de llanternes màgiques, i després d'altres públics de caire pre-cinematogràfic.

Sembla, però, que el cop definitiu va ser el seu viatge a l'Exposició Internacional de París de 1900, on anà amb el seu amic, el farmacèutic de Sóller Jaume Torrents. Allà conegué de primera mà els aparells cinematogràfics i les seves novetats. D'aquest viatge sorgí la idea d'obrir un cinema i fer pel·lícules.

El primer objectiu es complí en inaugurar el 1903 el "Cinematógrafo Truyol", al carrer de la Marina, de Palma, al costat de la seva galeria i botiga fotogràfica. El cinema restà en funcionament fins el 1910, any en què s'inaugurà el Teatre Líric, la competència econòmica del qual l'obligà a tancar.

El començament de les seves filmacions és més difícil d'aclarir. Tenint en compte que a la premsa de l'època es publicava la projecció d'alguns dels seus films al "Cinematógrafo Truyol", es pot suposar que en va realitzar alguns abans de 1910, data del tancament de la seva sala. Però, de fet, els únics films datats són els reportatges "De Palma al Puerto de Sóller" i una parada militar, ambdós del 1913.

Les seves pel·lícules es poden classificar, temàticament, com a reportatges d'actualitat i com a panoràmiques naturals o documentals de paisatge. Malauradament part de la seva producció fílmica va desaparèixer en cremar el propi Truyol les seves pel·lícules després d'una fallida econòmica.

Novament una part de la seva producció filmogràfica, la de caire més privat, li va permetre, com també féu en la seva fotografia, experimentar amb la imatge en moviment. Amb diferents recursos, alguns semblants als de les seves fotografies, aconseguí petits trucatges cinematogràfics, com la duplicació de la imatge per exposició múltiple o trets tan simples com donar endavant i endarrere a la manovella de la filmadora. Són escenes filmades amb la seva família, bàsicament els seus fills, a la seva casa, al jardí i a l'estudi. La imatge d'un fill multiplicada es mou entorn d'una taula, de manera semblant a la Fig. 7. En altres un dels fills més petits puja i davalla l'escala del jardí fent un gran bot endavant i endarrere. És un pla de conjunt, filmant el nin amb moviment normal i invertit, i tot repetint-se una sèrie de vegades. La seva datació és incerta, encara que el testimoni d'una filla del fotògraf assenyala que podria haver estat filmada vers el 1915 o el 1916. Aquestes imatges i altres filmacions al jardí

podrien formar part d'una pel·lícula més llarga de caire familiar. La càmera resta fixa en un mateix punt i des d'allà s'enregistren totes les escenes. D'altres mostren més fills de Truyol que caminen cap a la càmera, la seva dona acompanyant un dels fills i la filla més gran vestida de pagesa tirant flors a la càmera.

Les imatges constaten l'interès de Truyol per l'expressivitat del moviment front a la càmera, atès que els personatges puguen i davallen l'escala o caminen cap a la filmadora. En l'escena del fill que davalla i puja l'escala s'aconsegueix un aire còmic per l'efecte de tornar enrere la filmació, i a més es torna trepidant en repetir el mateix moviment diverses vegades.

En altre escena, ara d'interior, la imatge es mostra per la meitat, es duplica, de manera que el mateix fill apareix als dos costats, a un costat rient i a l'altre tocant la trompeta. Es tracta d'un pla mig llarg. Un altre escena també d'interior, un pla mig llarg, torna a presentar la imatge partida (per impressió de dues imatges) i el mateix jove s'enregistra dues vegades, a una llegeix i a l'altre escriu. L'objectiu està en "cache", és a dir, formant una aureola en negre entorn al retratat

La tercera escena familiar d'interior és un pla mig curt, novament la imatge es mostra partida i amb un mateix al·lot, ara assegut a una taula en diferents actituds.

En aquestes escenes d'interior es pot distingir una trobem una visió diversa en el tractament de la imatge respecte a les escenes de jardí. Aquí és més important la figura humana, més el personatge que l'entorn i, per tant, els plans són més curts, la persona és més propera a la càmera i utilitzant l'objectiu "en cache" s'emfatitza el desinterès pel fons, què pràcticament sempre és neutre.

En les tres escenes, el trucatge utilitzat és el de la doble exposició o doble impressió, de manera que un mateix personatge apareix en una mateixa imatge en diferents actituds. És un recurs tècnic que fa palesa l'experiència de Truyol en la fotografia. Primer es filmava una escena amb mig objectiu tapat, una vegada filmada es tornava enrere la pel·lícula i es filmava la nova escena tot tapant el costat ja enregistrat. Hi ha una experimentació més profunda en les actituds dels personatges filmats, en la seva figura, accions, postures i utilitzant plans més curts.

5. La difusió del paisatge: les postals

Una de les tasques professionals més importants de Josep Truyol com a fotògraf, a més dels retrats d'encàrrec enregistrats a la seva galeria, fou l'edició de postals. Amb les seves fotografies de paisatge posa en marxa una empresa comercial que difon els indrets més emblemàtics de Mallorca. Ja des de els seus inicis com a fotògraf professional, Truyol recorrerà les ciutats, els pobles i els paisatges de l'Illa amb la seva càmera de grans mides, un trípod i les plaques de vidre, tot transportat a llocs d'una somera. Amb aquesta tasca contribuí a la divulgació del patrimoni natural i mostrà, a més, vistes i enquadraments certament originals en relació a altres fotògrafs de l'època. El seu recorregut el portà a fotografiar pobles com Valdemossa, Deià, Sóller, la costa nord i la serra de Tramuntana. Segons testimonis familiars les edicions de les postals es distribuïen pel conjunt de les illes, per Espanya i per l'estranger. Fou habitual la seva publicació en monogràfics editats fora de Mallorca de la mà de viatgers, escriptors i periodistes, així com en publicacions periòdiques com *The National Geographic*.

El resultat són imatges molt espectaculars, especialment les de la Catedral de Mallorca, tan del seu exterior com interior, tot enregistrant l'entrada de llum pels vitralls, i el litoral de La Calobra, el torrent de Pareis i la cala San Vicent, sovint captats en moments atmosfèrics de gran impacte visual.

Fig. 9. Interior de la seu. Postal.

Fig. 10. Cala Sant Vicent. Postal

6. Conclusions

Aquesta nova mirada a la producció fotogràfica i cinematogràfica de Josep Truyol ens ha servit per profunditzar en les seves característiques formals i de creació. Truyol es presenta com un creador en disciplines diverses. En la fotografia cerca sempre una expressió lúdica, ajudat per la col·laboració dels seus familiars. La recerca de la innovació estètica i formal s'estendrà més enllà de la fotografia de galeria, emprant noves tècniques, com el fotomuntatge. És difícil trobar a les illes un fotògraf que, a la vegada, s'impliqui amb la tecnologia, en la creativitat i es dediqui també a la cinematografia, tan en la seva tasca de creació com la de exhibidor. Per altre banda, cal destacar la seva tasca en l'edició de postals i, com aquestes, contribuïren a la creació d'una imatge de Mallorca per a un turisme incipient, que començava a arribar a principis del segle XX.

Malauradament, algunes de les fotografies que es presenten com a exemple en aquesta comunicació es troben actualment en localització desconeguda. Part de la seva producció fotogràfica i cinematogràfica es conserva a l'arxiu de Josep Truyol i Thomàs, net del fotògraf i part d'aquesta producció es troba també a l'Arxiu del So i de la Imatge de Mallorca. Però una part de la seva obra no es pot consultar directament, ja que, en desmuntar-se l'establiment fotogràfic familiar, es va repartir entre d'altres familiars, la qual cosa dificulta la seva difusió.

Bibliografia

- AGUILÓ RIBAS, C. (1987), *Josep Truyol. Fotògraf i cineasta. 1868-1949*, Palma, Miquel Font.
- AGUILÓ RIBAS, C. (1999), *Josep Truyol (1868-1949)*, Palma, Consell de Mallorca; Sa Nostra.
- MULET, M. J. (2001), *Fotografia a Mallorca, 1840-1936*. Barcelona, Lunwerg.
- MULET, M. J. (2009), "Fotògrafs de projecció internacional a Les Balears. Motivacions i objectius", *Estudis Baleàrics*, 94-95, pp. 91-108.

Catalina Aguiló Ribas

Llicenciada en Història de l'art per la UB. Ajudant de biblioteca a l'Ajuntament de Palma i professora associada de la UIB. Especialista en història del cinema de les Balears. És autora de *Josep Truyol. Fotògraf i cineasta*, Palma, 1987, i coautora de *Cent anys de cinema a les Illes*, Palma, 1997 i de la *Guia d'Arxius i col·leccions fotogràfiques i cinematogràfiques*, Palma, 2004. Ha presentat nombroses comunicacions individuals i col·lectives a les Jornades d'Imatge i Recerca, Girona. En l'actualitat elabora una actualització sobre història del cinema local, que es publicarà properament. És membre del grup de recerca "Patrimoni audiovisual, *massmedia* i il·lustració" (UIB).

Maria-Josep Mulet Gutiérrez.

Professora de la Universitat de les Illes Balears (UIB). Doctora en Història de l'art, especialista en art contemporani, història de la fotografia i patrimoni audiovisual. Docent en el grau d'Història de l'art i en el Màster universitari en Patrimoni cultural: investigació i gestió. Ha publicat, entre altres llibres: *Guia d'Arxius i col·leccions fotogràfiques i cinematogràfiques* (Palma, 2004), *Fotografia i turisme a les Balears. Josep Planas i Montanyà* (Lunweg, 2005), *Foto observada* (UIB, 2008), *FotoCiència* (Govern Balear, 2009) i *Paisatge, ciutat i vida quotidiana. L'arxiu fotogràfic Escalas (Mallorca, 1894-1975)* (Fundació Sa Nostra, 2010). És responsable del grup de recerca "Patrimoni audiovisual, *massmedia* i il·lustració" (UIB).